

Gan adeiladu ar waith Archwilio Cymru, hoffai'r Pwyllgor gael barn am y canlynol:

1. Beth yw eich barn am rôl Llywodraeth Cymru yn cynorthwyo cyrff cyhoeddus i gwblhau'r pum cam a nodwyd yn adroddiad Archwilio Cymru?

Fel llywodraeth genedlaethol Cymru, mae gan Lywodraeth Cymru swyddogaethau pwysig o ran (i) rhoi cyfeiriad strategol ar y dull gweithredu i gyrff cyhoeddus ei ddefnyddio i gyflawni sero net erbyn 2030, gan gynnwys amserlenni a thargedau (ii) annog dull partneriaeth o gyflawni'r targedau hyn yn y sector cyhoeddus a (iii) rhoi cefnogaeth – ariannol a thechnegol – i helpu cyrff cyhoeddus fynd i'r afael â'r heriau y maen nhw'n yn eu hwynebu.

2. Beth yw eich barn am ddefnyddio Statws carbon sero-net erbyn 2030: Trywydd ar gyfer datgarboneiddio ar draws sector cyhoeddus Cymru, fel ffordd o roi cyfeiriad strategol i gyrff cyhoeddus?

Mae'r map llwybr wedi rhoi arweiniad defnyddiol, lefel uchel mewn cysylltiad â phwynt (i) uchod, gan nodi'r meysydd y dylai cyrff sector cyhoeddus ganolbwyntio arnynt. Dyma'r meysydd y gall camau gweithredu'r sector cyhoeddus gael yr effaith fwyaf posibl o ran lleihau allyriadau. Mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (CLILC) wedi'i ariannu gan Lywodraeth Cymru i gefnogi cynghorau i ymhelaethu ar y manylion ynghylch y map llwybr (yn gysylltiedig â phwynt (iii) uchod). Mae'n bwysig nodi rhaglenni gwaith strategol y gellir rhannu ymchwil, arweiniad a dysgu, er mwyn osgoi dulliau ad hoc, pan gaiff popeth ei ailadrodd 22 o weithiau a phan gaiff y posibilrwydd am arbedion ei golli.

3. Beth yw eich barn am y cynnydd a wnaed gan gyrff cyhoeddus yn y meysydd gweithredu â blaenoriaeth a nodir yn y ddogfen: caffael cynaliadwy, adeiladau sero net, symudedd a thrafnidiaeth, a defnydd tir?:

Mae cynnydd da yn cael ei wneud ym mhob un o'r pedwar maes. Sefydlodd Cyngor Partneriaeth Cymru Banel Strategaeth Hinsawdd i ganolbwyntio ar y meysydd hyn o safbwynt llywodraeth leol. Mae hyn yn cynnwys cynrychiolaeth ar lefel Prif Weithredwr o bob un o bedwar rhanbarth Cymru ac un o Awdurdodau'r Parciau Cenedlaethol, ynghyd â dau gyfarwyddwr Amgylchedd y Cyngor. Mae cyngor arbenigol hefyd yn cael ei roi i'r panel gan dimau polisi perthnasol yn Llywodraeth Cymru, Cyfoeth Naturiol Cymru, y byd academaidd ac undebau. Cymerodd y Panel olwg fanwl ar bob un o'r pedwar maes i ymchwilio i'r heriau a'r materion allweddol. Mae hyn, ynghyd ag adolygiad o waith y cyngor ar ddatgarboneiddio yn 2021, wedi nodi meysydd y mae angen cymorth arnyn nhw fwyaf a'r cyfleoedd sydd ar gael i rannu dysgu (drwy ddsbarthiadau meistr) a chydweithio. Mae CLILC wedi sefydlu fframwaith o bum ymgynghorydd sy'n cael eu comisiynu i wneud gwaith i lenwi'r bylchau ar ran pob cyngor. Bydd y gwaith hwn yn cael ei rannu â'r cynghorau i gyd a bydd hefyd ar gael i'r cyhoedd ar wefan CLILC i gynorthwyo cyrff sector cyhoeddus eraill pan fo hynny'n briodol ac yn berthnasol.

4. Beth yw eich barn am y cymorth sydd ar gael gan Lywodraeth Cymru i sicrhau cynnydd yn y meysydd blaenoriaeth, gan gynnwys unrhyw fylchau?

Fel y nodir uchod, mae Llywodraeth Cymru wedi rhoi cyllid i CLILC i ddatblygu cefnogaeth wedi'i deilwra i gynghorau. Mae CLILC wedi bod yn cydweithio'n agos iawn â swyddogion yn is-adran Llywodraeth Leol Llywodraeth Cymru i ddatblygu ei rhaglen gymorth, gan weithio'n effeithiol fel tîm. Roedd y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol yn bresennol yng nghyfarfod y Panel i drafod y gwahanol weithgareddau sydd ar y gweill, yn ogystal â thrafod y cynnydd â'r 22 Arweinydd ac arweinwyr eraill yn y sector cyhoeddus yng Nghyngor Partneriaeth Cymru.

5. Oes gennych chi unrhyw sylwadau eraill yr hoffech eu codi o fewn cwmpas yr ymchwiliad hwn?

Mae cefnogaeth LIC hyd yma wedi'i groesawu'n fawr ond mae ar raddfa gymharol fach ac yn gysylltiedig â'r cam 'archwilio'. Wrth i ni symud i'r cam 'cyflawni' mae'n anochel y bydd llawer mwy o faterion ariannol i fynd i'r afael â nhw. Mae'r costau a delir ymlaen llaw am y camau y bydd angen eu cymryd yn debygol o fod yn sylweddol – e.e. yn gysylltiedig ag adeiladau, cerbydau, a chaffael cynhyrchion carbon isel a gwasanaethau (sy'n debygol o fod yn fwy costus).

Bydd hyn yn gofyn am ddulliau arloesol fel 'buddsoddi i arbed', 'costio oes gyfan' ac ystyried goblygiadau carbon yr hyn a brynir, yn hytrach na'r costau ariannol yn unig. Bydd llawer o fesurau hanfodol yn arwain at ad-daliad yn yr hirdymor. Bydd rhywfaint o'r ad-daliad hwn yn ariannol a bydd modd ei 'ddal' (e.e. drwy gostau rhedeg a chynnal a chadw is ar gyfer cerbydau trydan; mesurau effeithlonrwydd ynni sy'n arwain at arbedion ar filiau ynni; cynhyrchu ynni adnewyddadwy sy'n darparu ffynhonnell ynni cost isel a gwydn ar gyfer swyddogaeth y cyngor (yn ogystal â'r posibiladau ar gyfer creu buddion economaidd lleol).

Fodd bynnag, bydd rhai o'r buddsoddiadau angenrheidiol mewn 'nwyddau cyhoeddus' a fydd yn cyfrannu at les cymunedau yn y dyfodol ond nad ydyn nhw'n cynhyrchu elw uniongyrchol na dichonadwy o ganlyniad i fuddsoddi. Er enghraifft, bydd adfer tir mawnog yn arwain at fanteision lleihau carbon dros amser (drwy ddal a storio) ond bydd yr elw ar y buddsoddiad cychwynnol yn un amgylcheddol, nid ariannol.

Mae hyn yn berthnasol i fuddsoddiadau addasu/gwytwnwch o ran newid hinsawdd yn ogystal â'r rhai sy'n anelu at gyflawni sero net. Er enghraifft, bydd mesurau atal llifogydd yn diogelu trigolion a busnesau a gallan nhw helpu i osgoi gwariant ar lanhau difrod llifogydd. Fodd bynnag, mae hynny'n 'enillion cymdeithasol ar fuddsoddiad' heb unrhyw ffrwd incwm uniongyrchol cysylltiedig i ad-dalu costau cyfalaf ymlaen llaw.

Gall cynigion Cynllun Ffermio Cynaliadwy Llywodraeth Cymru, sy'n cynnwys talu perchnogion tir/ffermwyr am wasanaethau ecosystemau, fod â rhan bwysig yma o ran yr ymdrechion i leihau allyriadau carbon ac addasu (yn ogystal ag atal colli natur) yn nhiriogaeth ehangach yr awdurdod lleol (yn hytrach na chanolbwyntio ar ddatgarboneiddio / ymdrechion sero net cynghorau'n fewnol).